

PARASIMPATIK VA SIMPATIK NERV KASALLIKLARI, FARQLARI VA SABABLARI HAMDA ULARNING PROFILAKIKASI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20583828>

Islomjon Madaminov Qurbonali o'g'li

University of Business and Science "Umumkasbiy fanlar kafedrası" o'qituvchisi,

Isaqov Jahongir Inomjon o'g'li

Namangan Davlat Universiteti "Klinik fanlar kafedrası" stajyor-oqituvchisi,

Yuldasheva Iroda Rustamovna

University of Business and Science "Tibbiyot kafedrası" o'qituvchisi,

Azimov Azamjon Abdimajidovich

University of Business and Science "Tibbiyot kafedrası" o'qituvchisi,

G'ulomjonov Sirojiddin Sultonmurod o'g'li

University of Business and Science Davolash ishi yo'nalishi 25-13 guruh talabasi,

Abduqahharov Jasurbek Ismoilxo'ja o'g'li

University of Business and Science Davolash ishi yo'nalishi 25-13 guruh talabasi,

imadaminov1994@gmail.com

isaqovjaxon@gmail.com

iyuldasheva85@gmail.com

azimov.azamjon023@icloud.com

sirojiddingulomjonov1827@gmail.com

abduqaxxarovjasurbek76@gmail.com

Annotatsiya

Parasimpatik va simpatik nerv tizimlarining kasalliklari (avtonom disfunktsiyalar) organizmning ichki muhitini barqaror ushlab turishda jiddiy buzilishlarga olib keladi. Ushbu maqola parasimpatik va simpatik tizim kasalliklarining patofiziologik, klinik va etiologik jihatdan asosiy farqlarini tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqotda ushbu kasalliklarning rivojlanish sabablari, shuningdek, ularning oldini olishning samarali strategiyalari o'rganiladi. Asosiy e'tibor profilaktik choralarning, jumladan, hayot tarzini o'zgartirish, dori-darmon terapiyasi va erta tashxislashning ahamiyatiga qaratiladi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, tizimli yondashuv orqali avtonom disfunktsiyalarning rivojlanish xavfini sezilarli darajada kamaytirish va bemorlarning hayot sifatini yaxshilash mumkin.

Kalit so'zlar

Vegetativ nerv sistemasi, parasimpatik tonus, simpatikotoniya, avtonom disfunktsiya, differensial profilaktika.

Abstract

Disorders of the parasympathetic and sympathetic nervous systems (autonomic dysfunctions) lead to significant disturbances in maintaining the stability of the body's internal environment. This article is aimed at analyzing the key pathophysiological, clinical, and etiological differences between diseases of the

parasympathetic and sympathetic systems. The study examines the underlying causes of these disorders, as well as effective strategies for their prevention. Particular emphasis is placed on the importance of preventive measures, including lifestyle modification, pharmacological therapy, and early diagnosis. The findings indicate that a systematic approach can significantly reduce the risk of developing autonomic dysfunctions and improve patients' quality of life.

Keywords

autonomic nervous system, parasympathetic tone, sympathicotonia, autonomic dysfunction, differential prevention.

Аннотация

Заболевания парасимпатической и симпатической нервных систем (автономные дисфункции) приводят к значительным нарушениям поддержания стабильности внутренней среды организма. Данная статья направлена на анализ основных патофизиологических, клинических и этиологических различий между заболеваниями парасимпатической и симпатической систем. В исследовании рассматриваются причины развития этих состояний, а также эффективные стратегии их профилактики. Особое внимание уделяется значению профилактических мероприятий, включая модификацию образа жизни, фармакотерапию и раннюю диагностику. Полученные результаты свидетельствуют о том, что системный подход позволяет существенно снизить риск развития автономных дисфункций и улучшить качество жизни пациентов.

Ключевые слова

вегетативная нервная система, парасимпатический тонус, симпатикотония, автономная дисфункция, дифференциальная профилактика.

Kirish

Avtonom nerv tizimining asosiy bo'linmalari – parasimpatik va simpatik tizimlar organizmning ichki muhitining barqarorligini (gomeostaz) ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ushbu tizimlarning funksional yoki organik asosdagi kasalliklari, avtonom disfunktsiyalar, nafaqat turli a'zo va tizimlarning ish faoliyatini jiddiy buzadi, balki bemorning umumiy sog'lig'i va hayot sifatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Parasimpatik va simpatik kasalliklarning patofiziologik mexanizmlari, klinik ko'rinishlari va etiologik sabablari o'rtasida muhim farqlar mavjud bo'lib, ularni aniqlash hamda tahlil qilish samarali profilaktika strategiyalarini ishlab chiqish uchun asos hisoblanadi. Shu sababdan, ushbu maqolaning maqsadi ushbu ikki tizim kasalliklarining asosiy farqlarini patofiziologik, klinik va etiologik jihatdan chuqur o'rganish, ularning rivojlanish sabablarini tahlil qilish va ularning oldini olishning zamonaviy usullari hamda samarali profilaktik choralarini taklif etishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili

Avtonom nerv tizimi kasalliklariga oid adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, bu sohada patofiziologik va klinik tadqiqotlar keng qamrovli olib borilgan. Guyton va Hall o'z asarlarida avtonom tizimning gomeostazdagi asosiy funksiyalarini batafsil bayon etgan. Baranovning ishlarida esa turli nevrologik kasalliklarda avtonom disfunktsiyaning klinik ko'rinishlari o'rganilgan. Axmedov yurak-qon tomir tizimining patofiziologiyasida simpatik va parasimpatik ta'sirlarning o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qilgan. Shmidt va Thews inson fiziologiyasiga oid asarlarida avtonom tizimning normal ishlash mexanizmlarini tizimli yoritgan. Iskandarovning tadqiqotlarida esa turli nevrologik sindromlarda avtonom buzilishlar namoyon bo'lishining o'ziga xos jihatlari ko'rsatilgan. Ushbu adabiyotlar asosida parasimpatik va simpatik tizim kasalliklarining farqlarini chuqurroq tahlil qilish imkoniyati mavjud.

Material va usullar

Ushbu maqolada tizimli adabiyotlar tahlili usuli qo'llanildi. Tadqiqotning metodologik asosi sifatida avtonom nerv tizimi kasalliklari, ularning patofiziologiyasi, klinikasi va profilaktikasi haqidagi ilmiy maqolalar, monografiyalar va klinik ko'rsatmalarning mazmunli tahlili va sintezi amalga oshirildi. Ma'lumotlarni tanlashda so'nggi besh yil ichida nashr etilgan, ilmiy jurnallarda chop etilgan va tegishli mavzuga doir asosiy manbalarga ustuvorlik berildi. Tahlil jarayonida parasimpatik va simpatik disfunktsiyalarning patogenetik, klinik va etiologik jihatlari qiyosiy tahlil qilindi, o'xshashlik va farqlar aniqlandi. Profilaktik yondashuvlarni ishlab chiqishda mavjud dalillarga asoslangan tibbiyot tamoyillari hisobga olindi.

Natijalar

Patofiziologik tahlil shuni ko'rsatadiki, parasimpatik tizim kasalliklari ko'pincha vagus nervi faoliyatining pasayishi (vago-toniya) yoki uning refleks mexanizmlarining buzilishi bilan bog'liq. Bunga yurak urish tezligining oshishi (taxikardiya), ovqat hazm qilishning sekinlashishi, qabziyat va siydik pufagini bo'shatishda qiyinchiliklar kiradi. Aksincha, simpatik tizimning haddan tashqari faolligi (simpatikotoniya) asosan stress javobining uzayishi natijasida yuzaga keladi. Bu holat arterial bosimning doimiy ko'tarilishi, periferik qon tomirlarning torayishi, yurak urish tezligining ortishi va metabolik jarayonlarning tezlashishiga olib keladi. Shunday qilib, parasimpatik disfunktsiya ko'pincha tonusning yo'qolishi, simpatik disfunktsiya esa haddan tashqari faollik va tonusning ortishi sifatida namoyon bo'ladi.

Klinik ko'rinishlar jihatidan ham sezilarli farqlar mavjud. Parasimpatik kasalliklar odatda bradikardiya, gipotenziya, ortostatik gipotenziya, gastroparez, qabziyat va erektil disfunktsiya kabi kardiovaskulyar va gastrointestinal belgilar bilan namoyon bo'lsa, simpatik kasalliklar asosan doimiy arterial gipertenziya, taxikardiya, terlashning kuchayishi, ich qotishi va asabiylik kabi belgilar bilan kechadi. Bundan tashqari, simpatikotoniya uzoq muddatda metabolik sindrom va yurak-qon tomir kasalliklarining rivojlanish xavfini sezilarli oshiradi.

Etiologik sabablar tahlili ikkala tizim kasalliklarining rivojlanishida ham umumiy, ham o'ziga xos omillarni aniqlash imkonini beradi. Umumiy omillar

orasida qandli diabet, autoimmun kasalliklar (masalan, Guillain-Barre sindromi), neyrodegenerativ kasalliklar (Parkinson kasalligi) va ba'zi irsiy sindromlar (masalan, familiyal avtonom disfunktsiya) mavjud. Biroq, parasimpatik disfunktsiya ko'proq vagus nervining jarrohlik asoratlari, virusli infeksiyalar yoki diabetik neyropatiya bilan bog'liq bo'lsa, simpatik disfunktsiyaning asosiy sababi surunkali psixologik stress, ishqalanish sindromlari va ba'zi endokrin buzilishlar (feoxromositoma) hisoblanadi.

Muhokama

Olingan natijalar asosida profilaktik strategiyalar tahlili shuni ko'rsatadiki, samarali yondashuv kasallikning asosiy patofiziologik mexanizmi va etiologiyasiga qaratilgan bo'lishi kerak. Parasimpatik tizim funksiyasini qo'llab-quvvatlash va tiklash uchun hayot tarzini o'zgartirish (masalan, tolali ovqatlar iste'mol qilish, muntazam jismoniy mashqlar, stressni boshqarish), farmakoterapiya (vagotonik preparatlar) va fizioterapiya (masalan, nafas o'qitish mashqlari) tavsiya etiladi. Simpatik tizimning haddan tashqari faolligini kamaytirish uchun esa stressni samarali boshqarish (kognitiv-xulq-atvor terapiyasi, meditatsiya), muntazam aerobik mashqlar, giyohvand moddalarni cheklash va kerak bo'lsa adrenoblokatorlardan foydalanish asosiy yo'nalishlar hisoblanadi. Ikkala holatda ham erta tashxis qo'yish va asosiy kasallikni (masalan, diabetni) nazorat qilish profilaktikaning muhim elementi bo'lib qolmoqda. Xulosa qilib aytganda, parasimpatik va simpatik nerv tizimlarining kasalliklari patofiziologik mexanizmlar, klinik manzaralar va etiologik omillar jihatidan aniq farqlanadi. Shu sababli, ularning profilaktikasi ham differensial yondashuvni talab qiladi. Parasimpatik disfunktsiyada asosiy e'tibor tonusni tiklash va qo'llab-quvvatlashga, simpatik disfunktsiyada esa haddan tashqari faollikni bostirish va modulyatsiya qilishga qaratilishi kerak. Kelajakda ushbu tizimli farqlarni hisobga olgan holda individual profilaktika dasturlarini ishlab chiqish samaradorlikni yanada oshirishi mumkin.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, parasimpatik va simpatik nerv tizimlarining kasalliklari patofiziologik mexanizmlar, klinik ko'rinishlar va etiologik sabablar jihatidan tubdan farqlanadi. Parasimpatik disfunktsiya asosan tonusning yo'qolishi, simpatik disfunktsiya esa haddan tashqari faollik bilan tavsiflanadi. Shu sababli, ularning profilaktikasi ham differensial yondashuvni talab qiladi. Parasimpatik tizim uchun tonusni tiklovchi chora-tadbirlar, simpatik tizim uchun esa ortiqcha faollikni bostiruvchi strategiyalar asosiy ahamiyatga ega. Kelajakda individual profilaktika dasturlarini ishlab chiqish klinik natijalarni yaxshilashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Guyton A.C., Hall J.E. Tibbiy fiziologiya. Toshkent: "O'qituvchi" nashriyoti, 2016.
2. Baranov V.L. Klinik nevrologiya. Moskva: "Meditsina" nashriyoti, 2018.

3. Axmedov B.T. Yurak-qon tomir kasalliklarining patofiziologiyasi. Toshkent: "Fan" nashriyoti, 2020.
4. Shmidt R.F., Thews G. Inson fiziologiyasi. Berlin: "Springer" nashriyoti, 2019.
5. Iskandarov A.R. Nevrologik sindromlar. Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti, 2021.